

Juan de Mairena

Uitspraken, grappen, kanttekeningen
en herinneringen van een onbekende leraar

Antonio Machado

Juan de Mairena

Uitspraken,
grappen,
kanttekeningen
en herinneringen
van een onbekende leraar

Uit het Spaans vertaald
door M. Vanderzee

Uitgeverij IJzer
Utrecht

www.uitgeverij-ijzer.nl

Nederlands
letterenfonds
dutch foundation
for literature

De vertaler ontving voor het vertalen van dit boek een werkbeurs
van het Nederlands Letterenfonds.

Deze uitgave kwam mede tot stand dankzij een financiële ondersteuning
van het Spaanse Ministerie van Onderwijs en Cultuur.

© Nederlandse vertaling Uitgeverij IJzer, Utrecht
Oorspronkelijke titel: *Juan de Mairena* (1936)
Omslagontwerp & typografie: Scheer

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt,
door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook,
zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Uitgeverij IJzer.
Uitgeverij IJzer probeert haar boeken zo goed mogelijk te verspreiden. Kunt u
een uitgave van IJzer niet vinden in de boekhandel, rechtstreeks bestellen bij de
uitgeverij kan ook. Stuur een kaartje naar: IJzer, Postbus 628, 3500 AP Utrecht,
stuur een e-mail: uitgeverij.ijzer@hetnet.nl
of bel: 030 - 2521798

ISBN 978 90 8684 084 7

I

De waarheid is nu eenmaal de waarheid, onverschillig of die door koning Agamemnon of zijn varkenshoeder wordt gesproken.

Agamemnon: 'Daar ben ik het helemaal mee eens.'

De varkenshoeder: 'Ik geloof er geen donder van.'

MAIRENA, IN ZIJN RETORICA EN POËTICA LESSEN

'Pérez, kom voor het bord staan en schrijf: *De dingen die gewoonlijk op de openbare weg plaatsvinden.*'

De leerling schrijft op wat Mairena hem dicteert.

'Formuleer dat nu eens kort en bondig.'

Nadat hij even heeft nagedacht schrijft de leerling: *Het straatleven.*

'Goed zo.'

'Elke dag, heren, wordt de literatuur meer *geschreven* en minder gesproken. Het gevolg daarvan is dat men elke dag slechter schrijft, in een stijf, kleurloos maar correct proza, en dat de redekunst in het opgewarmde klikje van het geschreven woord is veranderd, waar men eerst het gesproken woord in heeft gesmoord. Vandaag de dag is elke redenaar een prulschrijver. Maar het is erg belangrijk dat jullie goed leren spreken: levendig, doordacht en humoristisch. Dan komt de rest vanzelf.'

‘Een toneelschrijver kan alleen iets levensechts en humoristisch op de planken brengen als hij precies weet hoe wispelturig mensen zich tijdens een gesprek kunnen gedragen.’ Juan de Mairena illustreert zijn stelling met een stukje dialoog waarin iemand steeds erg meegaand ‘Vanzelfsprekend, vanzelfsprekend!’ roept als antwoord op wat zijn gespreksgenoot te berde brengt, terwijl deze dan weer voortdurend met ‘Nou, zo vanzelfsprekend is het anders helemaal niet!’ antwoordt. In deze dialoog accepteert de eerste zonder slag of stoot de argumenten van de tweede, terwijl de tweede door de meegaandheid van de eerste zijn eigen argumenten ondergraaft.

‘Er zijn mensen die zich zo overdreven welwillend en vriendelijk gedragen dat ze elk moment zouden kunnen uitroepen, zoals de drinker tegen de wijn: “U bent een echte vader voor mij!” Anderen weer doen erg stug tegen hun medemens...’

Juan de Mairena verduidelijkt zijn bewering vervolgens met een korte dialoog tussen de vriendelijke drinker en de norse dove:

“Aangenaam kennis te maken!”

“Waar haalt u het lef vandaan te denken dat ik stennis wil maken!”

“Maar ik wilde u gewoon een hand geven.”

“Nou, ik heb anders helemaal niet het land aan u!”

OVER DE WAARHEID

‘Heren, de waarheid van de mens,’ zegt Mairena tegen zijn leerlingen in de retorica les, ‘begint waar zijn geklets ophoudt. Maar de mens kletst er nu eenmaal graag op los. Kortom, prater ben je van nature, dichter word je slechts met hulp van de goden.’

‘In het dagelijkse leven neemt de mens voor waar aan wat hem voordeel oplevert. Daarom zijn er zoveel mensen die zich knollen voor citroenen laten verkopen. Ik geef deze waarschuwing voor als sommigen van jullie misschien van plan zijn in de politiek te gaan. Maar ook al lijkt de mens in deze erg op het dier, het grote onderscheid is zijn besef van de dood. Jullie moeten dan ook niet denken dat het de taak van retoriци is de mens met zijn eigen vrome wensen te bedotten. Want als de mens

de bikkelharde waarheid van de dood kan accepteren, dan blijkt daaruit dat waarheidsliefde voor hem uiteindelijk toch boven alles gaat.’

‘Godslastering maakt deel uit van het volksgeloof. Wantrouw een volk dat zijn god nooit vervloekt: het volk is godonterend. Godslastering willen verbieden met meer of minder strenge wetten is het hart van het volk vergiftigen, want daardoor wordt het tot oneerlijkheid gedwongen in zijn relatie met God. En zal God, die in alle harten kan lezen, zich zo laten bedotten? Ongetwijfeld vergeeft hij een openlijk geuite vloek eerder dan een die op hypocriete wijze binnen wordt gehouden, of erger nog, in de vorm van een gebed wordt geuit.’

‘Maar godslastering is niet alleen maar iets van het volk, zoals mijn meester Abel Martín zei. Op een goede theologische faculteit ontbreekt het vak godslastering dan ook niet – vanzelfsprekend als afstudeerrichting –, en de leerstoel wordt, als het even kan, bezet door de duivel in eigen persoon.’

‘Rodríguez, borduur jij eens op dit onderwerp voort.’

‘In een christelijke, democratische en liberale republiek,’ stelt Rodríguez in deze oefening in de redekunst, ‘moet aan de duivel het volledige burgerschap worden toegekend; hij moet ertoe gedwongen worden zich aan de wet te houden en zijn plichten na te komen in ruil voor zijn rechten, vooral dan voor het recht dat speciaal des duivels is: het recht om te zeggen wat je denkt. Als de duivel ons iets te zeggen heeft, moet hij een leerstoel krijgen. Jullie hoeven heus niet bang te zijn. De duivel heeft tenslotte niet de waarheid in pacht. Maar naar al zijn argumenten moet goed worden geluisterd.’

‘Volgens Leibniz is het individu allesomvattend.¹ En wat is de samenleving dan? Slechts een optelsom van individuen. (Het simplisme van dit idee springt onmiddellijk in het oog.)’

‘Hoe vaak ik er ook over nadenk,’ zei Mairena, ‘ik zie gewoon niet in hoe individuen bij elkaar kunnen worden opgeteld.’

Hoe meer specialisten, hoe hoger het algemene kennisniveau van een cultuur. Dat is de illusie – en de troost – van specialisten. Wat we allemaal samen weten! Maar, ach, dat weet toch niemand!

‘De ziel van elk mens,’ vertelt Mairena dat zijn meester zei, ‘is misschien wel volstrekt innerlijk, een monade zonder deuren of vensters; of meer poëtisch uitgedrukt: een melodie die puur uit zichzelf weerklinkt terwijl ze alleen naar zichzelf luistert en doof en onverschillig blijft voor de – gelijke? verschillende? – melodieën van andere zielen. Het mag duidelijk zijn dat een dirigeerstokje hier niets uithaalt. Alleen Leibniz’ geniale hypothese van de vooraf gegeven harmonie biedt soelaas.² En de veronderstelling van een enorm oor dat aandachtig naar deze enorme symfonie luistert. Of gaat het hier slechts om een enorme kakofonie?’

OVER HET SCEPTICISME

“Tegen sceptici wordt altijd een verpletterend argument gebruikt: wie stelt dat de waarheid niet bestaat, stelt opnieuw een waarheid en raakt daarmee in een onoplosbare tegenspraak. Desondanks heeft dit onweerlegbare argument vast en zeker geen enkele scepticus overtuigd. Want het grappige van een scepticus is nu net dat argumenten *hem niet overtuigen*. En hijzelf wil al evenmin iemand anders overtuigen.’

‘God bestaat of bestaat niet. Je kunt in hem geloven of niet, maar je kunt niet aan hem twijfelen.’

‘Dat is wat u gelooft.’

“‘Een God die bestaat,’ zei mijn meester Abel Martín, “zou iets verschrikkelijks zijn. Dat God ons van hem verlost!”’

2

‘Nooit heeft het woord “bourgeois” iemand aangenaam in de oren geklonken,’ zei Juan de Mairena. ‘Zelfs nu, nadat de bourgeoisie al anderhalve eeuw aan de macht is en zij zich manmoedig tegen voortdurende harde aanvallen verdedigt, is er niemand die zichzelf als bourgeois zou durven betitelen. Toch is de bourgeoisie met haar liberalisme, individualisme, kapitalistische organisatie, positivistische wetenschap, industriële, mechanische en technische revolutie, enzovoort – zonder het socialisme uit te sluiten, dat van nature bourgeois is – niet zo’n minderwaardige klasse dat monsieur Jourdain zich altijd voor haar zal blijven schamen en zijn fantastische “burgerlijke edelman” boven haar zal blijven stellen.’³

‘Mijn meester Abel Martín – die nooit last had van overdreven ontzag voor grote steden – zei dat het leven in een provinciestedje een vage kopie is van het leven in de hoofdstad: het is datzelfde leven, maar dan gezien in de met vliegenstront bevuilde spiegel van een plaatselijk café. Met een poetsdoek en een beetje bleekwater zitten we regelrecht... in Madrid.’

DE PEDAGOGIE ZOALS DIE, VOLGENS JUAN DE MAIRENA, IN 1940 ZAL ZIJN

‘González.’

‘Present.’

‘Geef zo snel mogelijk antwoord. Hoeveel is een jodenfooi?’ (Mairena kijkt aandachtig op zijn horloge.)

‘Verdomd weinig!’

‘En wat denk je dat een jodenstreek is?’

‘Dat is... dat is een rotstreek, meester.’

‘Ja, precies. En weet je dan ook wat er met jodendom wordt bedoeld?’

‘Dat...’

De leerling twijfelt.

‘Denk even goed na.’

‘Dat zeg je wanneer iemand zo dom is als een ezel.’

‘Eén van jullie, haal snel de ezelmuts voor deze vreselijk stomme ezel!’

‘*Nooit, niets, niemand.* Drie verschrikkelijke woorden, vooral het laatste. (Niemand is de verpersoonlijking van het niets.) De mens gaat echter de confrontatie met deze noties aan en verliest er uiteindelijk zelfs zijn angst voor... De heer Niemand! De heer Jan Kees Niemand! De weledele heer Jan Kees Niemand! Het is goed als jullie er alvast aan wennen je dit personage in te denken en voor te stellen,’ zegt Mairena tegen zijn leerlingen. ‘Als oefening van het voorstellingsvermogen valt me nu niets beters in. Tot morgen.’

‘Het woord “weerspiegeling”, dat de hele kennistheorie om zeep heeft geholpen,’ zegt Mairena in de retorica les, ‘is een volkomen onduidelijk begrip dat funest kan zijn voor de dichter. Want de dingen zijn óf aanwezig óf afwezig in het bewustzijn. Het is moeilijk te bewijzen – en feitelijk heeft ook niemand dat ooit bewezen – dat de dingen door het bewustzijn worden weerspiegeld. Maar ook al accepteren we dat er iets in het bewustzijn is dat op een spiegel lijkt waarin beelden worden weerspiegeld die min of meer op de dingen zelf lijken, dan nog blijft de vraag gehandhaafd: hoe neemt het bewustzijn dan de beelden in zijn eigen spiegel waar? Want een beeld in een spiegel vormt voor de waarneming een even groot probleem als het ding zelf. Natuurlijk schrijft men aan die spiegel de wonderbaarlijke kracht toe bewust te zijn en neemt men voetstoots aan dat *een beeld in het bewustzijn het bewustzijn van een beeld is*. Zo omzeilt men het onoplosbare probleem dat voor het gezonde verstand helemaal niet bestaat: dat van de absolute heterogeniteit tussen het bewustzijn en de dingen.’

‘Jullie, die dichters willen worden, kunstenaars van de verbeelding, vraag ik goed over deze kwestie na te denken. Want ook jullie zullen in geen geval uitkomen met de gedachte van de kopie, de vertaling of de weerspiegeling, maar voor het probleem van de aan- of afwezigheid van de dingen in het bewustzijn worden gesteld.’

‘Beste klasgenoten (aan het woord is Rodríguez, een van de beste leerlingen van Mairena), ik ben wel de laatste die jullie zou moeten toespreken want mijn intelligentie is miniem en mijn onwetendheid enorm. Ik hoop dan ook dat jullie me niet te hard zullen vallen. Wat zeg ik? Dat jullie mededogen met me zullen hebben.’

De klas: ‘Oké!’

Mairena: ‘Kleineer jezelf niet zo, Rodríguez. Bescheidenheid siert de mens, maar zelfverachting niet.’

‘Beste klasgenoten (Rodríguez, nu met een uitdagende houding, begint opnieuw met zijn uiteenzetting), ik wil slechts een paar woorden tot jullie richten, maar die paar woorden zullen schitterend zijn. Luister dan ook goed en met al je aandacht.’

De hele klas staat met open mond.

Een leerling: ‘Hij heeft ons voor ezels uitgemaakt!’

De spreker (die zijn meester vragend aankijkt): ‘Zal ik doorgaan?’

Mairena: ‘Als je lef hebt ga je door.’

‘Mijn meester Abel Martín zei dat God liefhebben boven alle dingen niet zo gemakkelijk is als het lijkt. Want het vereist in de eerste plaats dat we in God geloven; in de tweede plaats, dat we in alle dingen geloven; in de derde plaats, dat we alle dingen liefhebben; in de vierde plaats, dat we God boven al die dingen liefhebben. Kortom, het gaat hier om een absolute heiligheid die zelfs voor heiligen onbereikbaar is.’

‘Spinoza zei dat onze liefde voor God een onderdeel vormt van de liefde waarmee God zichzelf liefheeft.⁴ “Wat moet God gelachen hebben,” zei mijn meester Abel Martín, “over dit grappige, simpele, tot in het absurde doorgetrokken idee van de liefde! Grote filosofen zijn de hofnarren van God.”’

‘De relatie tussen het ene en het andere is fundamenteel in de filosofie. De menselijke rede tracht op alle mogelijke manieren de tweede term te elimineren. Het andere bestaat niet: dat is het rationele geloof, het onwankelbare geloof van de menselijke rede. Identiteit=realiteit, alsof alles uiteindelijk op absolute en noodzakelijke wijze een en hetzelfde moet zijn. Maar het andere laat zich niet elimineren: het biedt hardnek-

kig weerstand; het is de keiharde pit waarop de rede haar tanden stukbijt. Met een poëtisch geloof dat beslist niet minder menselijk is dan het rationele geloof, geloofde mijn meester Abel Martín in *het andere*, in “de fundamentele heterogeniteit van het zijn”, oftewel in de ziekte van de ongeneeslijke *andersheid* waaraan *het ene* lijdt.’

EEN STUKJE RETORICA LES VAN MAIRENA

Mairena: ‘Martínez, kom voor het bord staan en schrijf: *De oude zwaarden uit roemrijke tijden...*’⁵

Martínez doet wat de meester zegt.

Mairena: ‘Over welke tijden denk je dat de dichter het hier heeft?’

Martínez: ‘Over de tijden waarin die zwaarden nog niet oud waren.’

3

OVER POLITIEK

Laten we niet vergeten dat de progressieve politiek in Spanje gewoonlijk zwak blijft doordat het haar aan originaliteit ontbreekt: ze maakt slechts holle gebaren die de reactie in de kaart spelen. Je kunt zelfs wel stellen dat de reactie de motor is die krachtig en met de regelmaat van de klok de complete machine van onze samenleving draaiende houdt. Vooruitstrevende politici moeten dan ook rekening houden met de diepe reactie die in Spanje steeds op elke oppervlakkige vooruitgang volgt. Onze zogenaamde linkse politici, die – dit terzijde gezegd – zich nogal frivool gedragen, zijn wanneer ze hun geweren met progressieve retoriek afvuren zelden voorbereid op de terugslag, die gek genoeg over het algemeen harder is dan het schot.

Advies van Machiavelli: ‘Het is het beste om de vijand niet te irriteren.’⁶

Advies dat Machiavelli vergat: ‘Zorg ervoor de vijand nooit een reden te geven om zich geïrriteerd te voelen.’

Men heeft het over de afgang van de intellectuelen in de politiek. Daar heb ik nooit in geloofd. Er is slechts sprake van de afgang van sommige charlatans onder de intelligentsia: figuren met een zeker literair talent of met een aan de literatuur en redekunst verwante flair die – ook al hebben ze een goede babbel – niet noodzakelijkerwijs het meest intelligent hoeven te zijn.

Vanzelfsprekend wint op het terrein van de praktische politiek, waar

oppervlakkigheid en aanstellerij troef zijn, alleen degene die het zeil naar de wind weet te zetten en nooit degene die de wind naar het zeil probeert te zetten.

En de afgang van Plato in de politiek zullen we ongetwijfeld moeten zoeken op een plek waar die niet te vinden is: in zijn onsterfelijke *De Republiek*. Want de filosofie was de enige politiek die Plato bedreef.

‘De vrijheid, heren,’ zegt Mairena tegen zijn leerlingen, ‘is een filosofisch probleem. Daarnaast bestaat er het *liberalisme*, een praktische uitvinding van de Engelsen, een groot volk van zeevaarders, bokseurs en humoristen.’

Alleen een Engelsman is in staat om naar zijn tegenstander te glimlachen – en zelfs om hem te feliciteren – voor de meesterlijke dreun waarmee hij de zege op hem heeft behaald. Alleen een Engelsman wint altijd van sterkere maar minder getrainde tegenstanders, ook al is het een Pyrrusoverwinning en heeft hij een blauw oog en twee gebroken ribben opgelopen. Welbeschouwd heeft de Engelsman waardigheid aan het gevecht verleend door het in een spel te veranderen, meer of minder gewelddadig, maar altijd volgens de regels, waarin men wint zonder triomfalisme en verliest zonder veel verdriet. Zelfs in het tragische gevecht van de mens met de zee wordt de Engelsman nooit stijlloos. Dat mag allemaal goed en waar zijn. Maar als er niet gevochten hoeft te worden, wat hebben we dan nog aan de Engelsen? Tenslotte is er nog wel wat meer in het leven dan oorlog.

Als je een huis hebt gebouwd ga je daarna natuurlijk niet je eigen glazen ingooien. En zo kun je als je een volk regeert het maar beter niet met oorlogsretoriek te lijf gaan.

De negentiende eeuw is wezenlijk een eeuw van oorlogsstokers. Men heeft er de struggle-for-life van Darwin te serieus genomen. Dat is iets wat altijd gebeurt: eerst constateert men een feit, vervolgens wordt het als voldongen beschouwd en uiteindelijk verandert het in een heuse strijdbanier. Als men dan op een dag tot de ontdekking komt dat dat feit niet helemaal klopt – of zelfs helemaal niet klopt –, blijft die intussen behoorlijk verbleekte banier toch gewoon wapperen.

“De mens is op de wereld gekomen om oorlog te voeren.” Dat is een van de meest onchristelijke dogma’s van onze eeuw,’ zei Juan de Mairena tegen zijn leerlingen.

‘En wat als Christus terugkeert op aarde, meester?’

‘Dan wordt het oorlog en zal hij alle farizeeërs de tempel uit ranselen.’

‘Geef mij maar hardnekkige optimisten,’ zei een politicus tegen Juan de Mairena, ‘want het pessimisme van onze intellectuelen komt me de strot uit. Zonder optimisme komen we nergens.’

‘En wat zeg je van een gematigd optimisme?’

‘Ach, dat is alsof er een engeltje over mijn tong fietst! Maar je weet best, mijn beste Mairena, hoe pessimistisch ik daarover ben.’

Net als in de kunst, wordt in de politiek het originele steevast onder het nieuwe verpletterd.

Het is goed om de conservatieven er nog eens aan te herinneren wat al zo vaak tegen hen is ingebracht.

Ten eerste: als de geschiedenis, net zoals de tijd, onomkeerbaar is, dan is er geen enkele mogelijkheid om het verleden in stand te houden.

Ten tweede: als er iets in de geschiedenis is dat buiten de tijd staat en een eeuwige waarde heeft, dat wil zeggen aan geen enkele verandering onderhevig is, dan is dat ook niet in stand te houden.

Ten derde: als de tijdstroom alles wat op zijn weg komt met zich meevoert, dan is het onmogelijk het heden te veroordelen en het verleden vrij te spreken.

Ten vierde: als we de loop van de tijdstroom echt zouden kunnen omkeren, dan liepen we onherroepelijk vast.

Ten vijfde: een consequent doorgevoerde reactionaire politiek eindigt in de hollen van de oertijd of in een gouden tijd, waarin alleen – en dat nog maar half ook – Jean Jacques Rousseau geloofde.

En de volgende waarschuwingen zouden goed zijn voor alle luchtfietzers en beroepshervormers:

Ten eerste: veel dingen die er van buiten slecht uitzien zijn van binnen goed.

Ten tweede: het omgekeerde is vaak ook het geval.

Ten derde: het is niet voldoende te bewegen om te vernieuwen.

Ten vierde: het is niet voldoende te vernieuwen om te verbeteren.

Ten vijfde: niets wat bestaat kan een volledige perfectie bereiken.

‘Ach, heren...,’ zegt Mairena als opening van een oefening in de politieke toespraak. ‘Ga jij door Rodríguez en steek van wal.’

‘Ach, heren, twijfelt u er niet aan. Spanje, ons allerliefste Spanje, verdient het dat zijn problemen goed worden opgelost. Zal ik doorgaan?’

‘Je hebt anders al heel wat te berde gebracht, Rodríguez. Dit klinkt zowaar als een regeringsverklaring of zelfs als een troonrede.’

‘De bourgeoisie maatschappij waarin we leven,’ zegt Mairena tegen zijn leerlingen, ‘kenmerkt zich door een diepe verering voor werk. Werk is voor haar niet de ijzeren wet waarmee God de mens straft voor de zondeval; veel meer dan een straf moeten we er een zegen in zien die de hemel ons schenkt. Toch hoor je juist nu meer dan ooit zeggen: “Wie niet werkt zal niet eten.” Deze zin, die zuiver bijbels is, impliceert een onbegrijpelijke haat voor leeglopers, want die bieden ons tenslotte precies door hun nietsdoen de mogelijkheid om nog meer te werken en zo ons geluk te vergroten.’

Een van de leerlingen van Mairena bracht hier het volgende bezwaar tegen in:

‘De arbeider haat de leegloper niet omdat hij hem door zijn nietsdoen meer werk geeft, maar omdat hij een profiteur is. Kortom, hij vindt het niet eerlijk dat de leegloper de vruchten van zijn werk plukt.’

‘Goed zo, Martínez. Je schermt daar met een heel aardig tegenargument. Maar we zijn het er in ieder geval over eens dat de arbeider meer wil dan alleen maar plezier in zijn werk: hij eist ook alle vruchten van zijn werk voor zich op. Maar alle dingen die de aarde voortbrengt en die God iedereen voor niets schenkt, waarom zouden die niet gelijkelijk onder arbeiders en leeglopers verdeeld mogen worden, om zo de toestand van die arme leegloper een beetje te verbeteren en het leed van zijn leegloperij te verzachten?’

‘Omdat God, meester, niets voor niets schenkt: zelfs ons eigen leven schenkt hij ons alleen op voorwaarde dat we het met ons werk betalen.’

‘Uitstekend. Hier zijn we dus weer terug bij de bijbelse notie van werk: de ijzeren wet waarmee God alle mensen straft enkel en alleen vanwege de zonde geboren te zijn. Dat is precies waar ik heen wilde. Want mijn voorstel is om als klassenoefening een “Loflied op het werk” te maken, die de arbeider beslist niet als treurige slavendrijverij in de oren

moet klinken, maar die evenmin op valse wijze een arbeidsvreugde mag bezingen die hij simpelweg niet heeft. Het belangrijkste is dus dat die ode geen slavenlied wordt waarmee de slaaf wordt opgejut nog harder te werken.'

4

‘Van de publieke persoon, vooral de politicus dan, mag worden verwacht dat hij alle publieke deugden bezit, die als volgt kunnen worden samengevat: *trouw aan de eigen rol*. Mijn meester Abel Martín beweerde ooit,’ zegt Mairena tegen zijn leerlingen in de retorica les, ‘dat wanneer een publieke persoon uit zijn rol valt en plein public dat veel erger is dan wanneer dat een publieke vrouw overkomt in een privé-huis. Maar alle gekheid op een stokje,’ voegde hij eraan toe, ‘toch lijkt de grote verwarring die er in de politiek heerst verdacht veel op een slecht ingestudeerde klucht waarin niemand zijn rol kent.’

‘Maar iemand die, zoals jullie, politicus wil worden moet ervoor zorgen dat zijn rol zoveel mogelijk zijn eigen werk is, dat wil zeggen door hem zelf geschreven en hem niet door vriend of vijand opgedrongen – of zelfs *opgelegd*. En tevens moet hij ervoor zorgen dat die rol niet zo star, dichtgetimmerd en afgesloten is dat hij erin stikt, want vroeger of later zal hij de *hoofdrol* moeten spelen.’

Wie had ooit gedacht
dat ik u in verwarring heb gebracht,
don Juan!

Wie heeft toch ooit dit erg grappige vers aan mij voorgedragen? vroeg Juan de Mairena zich af.⁷ Was het misschien in de gangen van het parlamentsgebouw...?

Wie weet! Er zijn zoveel plekken waar je iets onverwachts kan overkomen!

‘In de ogen van het gezonde verstand is de filosofie, zoals Hegel zei, “de wereld op zijn kop gezet”.⁸ “De poëzie echter,” voegde mijn meester Abel Martín eraan toe, “is de wereld weer op zijn pootjes zetten”. Dit “weer”,’ merkt Juan de Mairena op, ‘laat zien dat het denken van mijn meester soms toch een beetje aan de simpele kant was: “Om iets op zijn pootjes te kunnen zetten zou je het eerst op zijn kop gezet moeten hebben. Of andersom.”’

DENKOEFFENINGEN

‘De reeks even getallen vormt de ene helft van alle cijfers. De reeks oneven de andere helft.

Zowel de reeks even als de reeks oneven getallen is oneindig.

Maar ook de complete reeks getallen is oneindig. Zou die dan dubbel oneindig zijn in vergelijking met de even en oneven reeks getallen?

Volgens de logica kan het oneindige niet worden verdubbeld, zoals het al evenmin gedeeld kan worden.

Dus is zowel de reeks even als de reeks oneven getallen gelijk aan de complete reeks getallen.

Het is dan ook niet zonder meer zo, zoals jullie dachten, dat het geheel groter is dan het deel.

Denken jullie eens goed na om de drogreden in deze gedachtegang te ontdekken.

Als jullie er niet uitkomen, hoor ik het wel.’

‘Proza,’ zei Juan de Mairena tegen zijn leerlingen in de literatuurles, ‘moet niet al te ernstig worden. Wanneer de humor – of die nu scherp of flauw is – eraan ontbreekt, verandert elke tekst in een soort hoogdravende lyriek en krijgt iets belachelijks!...’

‘Maar wat dan te zeggen van natuurkunde- en biologieboeken...?’ merkte een leerling op.

‘Didactisch proza is een ander geval. Dat moet inderdaad heel ernstig zijn. Hoewel ook daar een snufje ironie op zijn tijd geen kwaad kan. Want zou het niet fantastisch zijn als al die saaie en dikke medische handboeken een beetje humoristischer waren...? Dan zou je ze tenminste met plezier bestuderen.’

‘Als jullie ooit literaire of kunstkritieken zouden schrijven moeten jullie ervoor zorgen altijd welwillend te blijven. Welwillendheid betekent echter geen toegeeflijkheid tegenover het matige of goedkeuring van het slechte, maar van “goede wil” zijn, dat wil zeggen een diep verlangen hebben de schoonheid verwezenlijkt te zien. Alleen vanuit deze instelling kan kritiek opbouwend zijn. De kwaadaardige kritiek, bedreven door zuurpruimen en hypochonders, is in Spanje wijdverbreid en die ontdekt nooit en te nimmer ook maar iets goeds. Dat komt omdat ze daar gewoon niet naar zoekt of verlangt.’

‘Dat wil niet zeggen dat de kwaadaardige kritiek nooit de spijker op de kop slaat. Hoe vaak hebben we al niet gezien dat een slechte komedie terecht wordt afgemaakt door een criticus die nog slechter is dan de komedie...! Heb je het gesnopen, Martínez?’

‘Ik dacht van wel, meester.’

‘Kun je dan in een paar woorden samenvatten wat ik heb gezegd?’

‘Dat kritiek geen scheldkanonnade moet zijn.’

‘Exact.’

‘Vaak genoeg echter scherpen kwaadaardigheid, haat en jaloezie de blik van de criticus dusdanig dat hij glashelder ziet wat er aan het kunstwerk ontbreekt (en niet wat het wel heeft). Ook gal en maagzuur dragen dus bij aan het literaire talent, al brengen ze op zichzelf niets belangrijks voort.’

MEESTER EN LEERLING

Juan de Mairena vertelt dat een van zijn leerlingen hem een opstel te lezen gaf waarin werd beweerd dat feestmaaltijden ongepast en belachelijk waren. Het opstel bestond uit vier delen: A) Tegen hen die een feestmaaltijd accepteren om zichzelf te huldigen; B) Tegen hen die geen feestmaaltijd willen accepteren om zichzelf te huldigen; C) Tegen hen die deelnemen aan een feestmaaltijd om iemand anders te huldigen; D) Tegen hen die niet willen deelnemen aan een feestmaaltijd om iemand anders te huldigen. De eerste groep werd van verwaandheid en zelfingenomenheid beticht, de tweede van hypocrisie en valse bescheidenheid, de derde van parasitisme omdat ze zich laat voorstaan